

6. Біленко В. А. Шляхи удосконалення антикорупційного законодавства в Україні в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 241-245.

7. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Антикорупційна політика». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/anticorruption-policy.pdf> (дата звернення: 14.04.2024)

УДК 340.15

Турчинов К. О.

*к.ю.н, докторант кафедри теорії
права та конституціоналізму,*

Західноукраїнський національний університет

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Історія українського державотворення насичена своєрідним і багатим досвідом формування елементів колегіального народного представництва, парламентської демократії і народовладдя, що знайшли вияв на її різних етапах. Навіть перебуваючи у складі інших держав, окремі території України не були відірвані від практики представницької демократії і парламентаризму. Означений історичний державно-правовий досвід варто досліджувати та використовувати в умовах сьогодення, яке диктує додаткові вимоги до роботи парламенту та водночас підтверджує актуальність незмінних принципів і механізмів парламентаризму.

Ідея парламентаризму сягає своїми витокami стародавніх часів. Окремі вчені вважають, що про передумови українського парламентаризму можна говорити, починаючи ще зі скіфської доби [1]. Більш реалістичною видається версія, за якою парламентаризм починається у період Київської Русі. Такі інститути Київської держави, як віче, боярська рада та феодальні з'їзди цілком можна вважати витокami українського парламентаризму чи навіть «протопарламентами». Проте такий інститут, як віче, не мав системи представництва, компетенції, термінів скликання та процедури. Нарешті, ще одні дослідники наполягають на зародженні парламентаризму з часів Козацької республіки. При цьому дослідники схиляються до того, що про дане явище можна говорити лише за наявності в історії інститутів «народоправства та представницької влади» [2].

У період Великого князівства Литовського (др. пол. XIV ст.) на території українських земель появились нові політичні інституції. Ідеться насамперед про «сойми», які представляли інтереси шляхти і відігравали роль своєрідних місцевих парламентів. Із середини XV ст. Сформувався інститут «Пани-ради». Спершу він виконував функції дорадчого органу, але згодом істотно обмежив повноваження князя і перебрав на себе функції одразу законодавчої виконавчої та навіть частково судової влади. Уже незабаром, на

початку XVI ст., цей владний інститут трансформувався у Сейм. Загальний Сейм, який давав згоду на оголошення війни, регламентував податки, обирав Великого князя, тобто вирішував найважливіші загальнодержавні справи. Його склад формувала вища феодальна знать і тогочасне рицарство (шляхта). Згодом, після Люблінської унії 1569 року, Сейм став двопалатним парламентом нової держави - Речі Посполитої. Отож, такі інститути, як Пани-Рада та Сейм були органами представницької влади і здійснювали законодавчі функції. І оскільки вони діяли на землях України і за невеликої участі української шляхти, то можна вести мову про перший в українській історії приклад представницької влади, «хоча і характеризувати цей досвід як суто український не можна» [3, с. 312].

З фіксацією появи на теренах України в середині XVI ст. Запорізької Січі чимало дослідників пов'язують зародження і успішний розвиток українського парламентаризму. Січова Рада як вищий представницький орган керівництва цієї протодержави вирішувала найважливіші питання її життя: 1) формування органів державної влади (обирала кошового отамана, писаря, осавула, судді, курінних отаманів); 2) перерозподіляла земельні угіддя серед куренів, старшин і козаків. Утім хоча формально до складу Січової Ради мали право бути обрані усі козаки, вона переважно мала елітарно-замкнений характер, де панувала козацька старшина. З плином часу Січова Рада трансформувалася у Раду січової старшини та, зрештою, Генеральну Раду.

Окреме питання – формування і діяльність т. зв. «Чорної ради», описаної в однойменній повісті Пантелеймона Куліша. Її широке «народне» козацьке представництво формувало їй імідж опозиційної інституції до елітарної козацько-старшинської Ради. Утім ліквідація Запорізької Січі і територіально-політичного формування Гетьманщини з її українсько-старшинською системою елітарного управління перервала традицію українського парламентаризму, якому судилося жевріти в складі державно-політичних систем інших держав імперського типу. Ідеться про Австрію (з 1867 року - Австро-Угорщину) та Російську імперію.

До складу австрійського парламенту (рейхсрату), перше скликання якого розпочало роботу в середині XIX ст., входили українські депутати, які «висували вимоги щодо повернення захоплених земель, законодавчого закріплення права на землю, зменшення податків та запровадження ширшого самоврядування» [2]. З 1860 р. Галичина та Буковина здобули певну політичну автономію і право на власні парламентські установи – крайові сейми, але їх діяльність контролювалась австрійською адміністрацією. Таким чином, Галичина і Буковина відчували ознаки представницької влади. Утім більша частина України, що перебувала під юрисдикцією російського абсолютизму, фактично була тривалий час (аж до початку XX ст.) позбавлена можливості формувати парламентське представництво.

Революцій 1905-1907 років принесла нову політико-правову реальність. У 1906 р. імператорським указом в Росії була створена Державна Дума, яка мала законодавчі повноваження, хоча вони й були обмежені необхідністю їх схвалення царем. У складі цієї Думи були українські представники. Їх програма включала надання автономії Україні, створення системи місцевого самоврядування, гарантії навчання українською мовою у школах тощо [4, с. 267].

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. ідеї конституціоналізму і його складової – розвитку парламентаризму – набувають поширення в Україні. Їх теоретичні засади знаходять розробку в конституційних проектах М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Міхновського, С. Дністрянського та ін., що враховують світовий досвід і практику парламентаризму в Російській і Австро-Угорській імперіях. У Західній і Наддніпрянській Україні формувалася багатопартійна система, активізувався організований громадсько-політичний рух, що мав за кінцеву мету відродити українську державність шляхом становлення українського парламентаризму як державотворчої практики. У сформованій у березні 1917 році Українській Центральній Раді як своєрідній парламентській інституції, яка незабаром проголосила існування нової держави - Української Народної Республіки, були представлені різні прошарки тогочасного українського суспільства з різними політичними пріоритетами та програмними цілями, закладеними в основі діяльності різних політичних партій. Тобто УЦР забезпечувала реалізацію основних принципів демократичного політичного режиму та парламентаризму в класичному розумінні. Те саме можна сказати і про Українську Національну Раду як представницький орган Західноукраїнської народної республіки - іншого державного формування на українських землях, які до 1981 року перебували у складі Австро-Угорщини на Заході України. Утім цим представницьким демократичним органам влади парламентського типу не судилося проіснувати довго. Горнило Першої світової війни та громадянської війни на території України, в результаті якої перемогли більшовицькі радянські сили, які не мали на меті продовжувати функціонування української державності в жодній формі. Усі парламентські формування, як-то З'їзд ради селянських, робітничих і солдатських депутатів, методами політичних інтриг та репресій були поставлені під тотальний контроль т. зв. «радянських» органів влади. судилося в умовах громадянської і Першої світової війн, що продовжувалися, трансформуватися у парламентські установи європейського зразка.

Уже перші акти радянської влади в Україні, які послідовно закріплювали принципи т. зв. «диктатури пролетаріату», засвідчили розходження практики реалізації радянського «народовладдя» і класичного парламентаризму європейського зразка. Перша Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки 1919 р. визначала політичний устрій держави як «диктатуру працюючих і експлуатованих мас пролетаріату і біднішого селянства для перемоги над їх віковими гнобителями й експлуаторами-капіталістами» [3, с. 324]. Тобто влада надавалася не народу, а окремим категоріям суспільства, що руйнувала засадничі принципи демократії у вигляді рівності усіх перед законом, верховенства права, першості прав і свобод людини. У демократичній за змістом, але фасадній по суті для кривавого сталінського режиму новій радянській Конституції УРСР 1937 р. зазначалося, що вищим органом державної влади є парламент – Верховна Рада Української РСР з відповідними колегіальними органами – Радою Старійшин ВР УРСР, Президією ВР УРСР, Партійною групою ВР УРСР, Слідчими та ревізійними комісіями, Постійними комісіями. Утім про реальне народне представництво, ґрунтоване на свободі волевиявлення та політичному плюралізмі, жодним чином не йшлося. Наступна Конституція УРСР 1978 р. декларувала належність

до відання Верховної Ради УРСР усіх питань республіканського значення: щодо схвалення й ревізії Конституції УРСР [4, с. 323].

Реальним суб'єктом політичної влади була комуністична партія, яка довгий час здійснювала контроль та мала вплив на все суспільство і на Верховну Раду, зокрема. Тотальний контроль держави (комуністичної партії) нанівець зводив усі свідомі чи несвідомі кроки до демократичного способу правління. Із становленням незалежної Української держави у 1990 р. розпочинається формування парламенту – Верховної Ради України – на демократичних засадах. Верховна Рада УРСР, по суті, трансформувалася в інститут парламентського типу. Однією з перших функцій, що її виконувала Верховна Рада у цей період, стала установча функція.

Зміни на політичній арені в СРСР, спричинені кризовими явищами в соціально-економічній сфері та суспільною напругою, призвели до його розпаду та проголошення державної незалежності України. «Декларація про державний суверенітет Української РСР» від 16 липня 1990 р. та «Акт проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. створили нову політико-правову реальність. Нарешті український парламентаризм, поряд з іншими державно-владними інституціями, отримав шанс на повноцінний розвиток. На нормативному рівні закріплено поділ влади на три гілки. Причому саме законодавча, представлена Верховною Радою України, отримала ексклюзивне право виступати від імені українського народу, що було підтверджено з прийняттям Конституції України у 1996 році. Фіксація, після кількох змін, чинного тексту Конституції України визначає парламентсько-президентську форму правління, що підкреслює особливу, фундаментальну роль законодавчого органу влади в системі державної влади України.

Розвиток парламентаризму в Україні відбувається за підтримки міжнародних організацій та програм, які вже багато років надають допомогу Верховній Раді України. Ідеться про такі напрями: налагодження ефективної законотворчої роботи; сприяння демократичності і відкритості законодавчого процесу; посилення контрольних функцій парламенту; адаптація українського законодавства до міжнародних стандартів; забезпечення ширшої участі громадськості у законотворчому процесі [2].

Отже, парламентаризм в Україні має свою тривалу і непросту історію. Його витoki сягають як мінімум часів Київської Русі. Прикметно, що подальший розвиток інститутів публічного народного представництва відбувався в руслі поєднання інтересів національних правлячих еліт та представників «простого народу», наприклад, козацтва. Реальною спробою відновити та наповнити новим змістом парламентаризм в Україні став період національно-визвольних змагань 1917 - 1920 років. Утім українському парламенту судилося стати на стабільний шлях розвитку лише після експериментів радянської бутафорії демократії, зі здобуття державної незалежності України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко К. А. Конституційні підвалини генезису парламентаризму в Україні в контексті запровадження політичної реформи. Шостий апеляційний адміністративний суд. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/428-konstitutsijni-pidvalini-genezisu-parlamentarizmu-v-ukrajini-v-konteksti-zaprovadzhennya-politichnoji-reformi.html> (дата звернення: 05.04.2024)

2. Історія українського парламентаризму. 30 червня 2021 р. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/439/> (дата звернення: 05.04.2024)

3. Історія українського парламентаризму : від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення Т. 3 / Національна академія наук України. Інститут історії України ; ред. В. М. Литвин. Київ: Дніпро, 2010. 816 с.

4. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. Київ: МАУП, 2007. 552 с.

УДК 347(477)

Zyhrii Olha

Associate Professor, Candidate
of Economic Sciences (Ph.D.),
Associate Professor of Department of
Civil law and Process,
West Ukrainian National University

LEGAL REGULATION OF THE MECHANISM OF APPLICATION OF TECHNOLOGY IN MODERN CONDITIONS OF DIGITALIZATION

The rapid development of technologies leads to the emergence of new social relations, which have caused new challenges for the legal system. The introduction of technologies has led to an increase in the amount and directions of use of information, the accumulation of which can lead to the violation of a person's legitimate interests, the occurrence of material or moral damage. All this requires legal science to find new models that were previously unknown to legal doctrine and did not harmonize with the standards of legal regulation. Information technologies are reflected in law-making and law enforcement, in the spheres of private law and civil circulation.

The promising vision consists in the formation of principles and approaches to the development of social relations, which are laid down in the provisions of current regulatory and legal acts, both at the state and international levels. It is important that Ukrainian and foreign publications do not have a single approach to understanding this theory. The emergence of a new reality, the virtual space of doing business, the Internet of Things, artificial intelligence, and the protection of personal data require legal science to search for new models of legal doctrines that did not fit into the standards of legal regulation. As for Ukraine, the first legal act that determined the need to create legal, financial, economic, organizational, scientific, technical, methodological and humanitarian prerequisites for the development of informatization was the Law of Ukraine "On the National Informatization Program" of 02/04/1998 No. 74/98-VR, which at the beginning of the era of digital development of society was far from the daily life of consumers, so now it is considered quite outdated due to the definition of only the main tasks of informatization. Based on this, it becomes necessary to investigate it as a new phenomenon.

In Ukraine, at the end of the last century, a new direction of IT practice began to take shape in the activities of legal firms Legal Tech [4] and from the end of the